

КИБЕРЖИНОЯТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА КИБЕРХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР БИЛАН ҲАМКОРЛИК

Неъматов Диёрбек Неъматович

ИИБ Академияси курсанти

Аннотация: Ушбу мақола Кибержиноятларни олдини олиш ва киберхавфсизликни таъминлашда хорижий давлатлар билан ҳамкорлик ҳақида.

Аннотация: В статье речь идет о сотрудничестве с зарубежными странами в области предотвращения киберпреступности и обеспечения кибербезопасности.

Abstract : The article discusses cooperation with foreign countries in the field of preventing cybercrime and ensuring cybersecurity.

Калит сўзлар: Кибержиноят, осон кириш тизими, кичик майдонда маълумотларни сақлаш, далилларни йўқотиш, ахборот хавфсизлиги, таҳдид хорижий давлатлар, ҳамкорлик.

Ключевые слова: Киберпреступность, система легкого доступа, хранение данных на небольшой площади, потеря доказательств, информационная безопасность, угроза, зарубежные страны, сотрудничество.

Key words: Cybercrime, easy access system, data storage in a small area, loss of evidence, information security, threat, foreign countries, cooperation.

2000-йил 22-июнь куни “Катта Саккизлик” мамлакатлари раҳбарлари саммитида қабул қилинган “Глобал ахборот жамиятининг Окинава харитаси” халқаро ҳамжамятининг келажакдаги ривожланиш моделини аниқ белгилаб, “ахборот коммуникация технолоигялари 21-аср жамияти жамияти шаклланишига таъсир этувчи энг муҳим омиллардан бири” эканлиги таъкидланди.

Дарҳақиқат, илмий-техник тараққиёт нафақат турли хил тарихларга, маданиятларга ва ривожланиш даражаларига эга халқларнинг яқинлашишига, балки жиноятлар учун чегаралар йўқолишига олиб келган глобаллашув жараёнини

тезлаштирди. Натижада жиноятлар уларнинг аниқланиши ва олдини олиш жараёнини мураккаблаштирган трансмиллийлик хусусиятига эга бўлди. Натижада,гиёҳванд моддалар савдоси ва трансмиллий уюшган жиноятчилик каби глобал таҳдидлар билан бир қаторда, кибержиноятчиликка қарши кураш муаммолари халқаро келишувларни ишлаб чиқиш орқали глобал члораларни қабул қилишни талаб этди.

БМТ НЖҚКБ томонидан ўтказилган тадқиқот¹ шуни кўрсатадики, турли мамлакатларнинг ваколатли органлари ўз амалиётида кибержиноятларнинг 50-100 фоизи “трансмиллий элемент” билан боғлиқлигини маълум қилишди. Европа, Осиё ва Океанияда трансмиллий кибержиноятларнинг нисбатан юқори улуши мавжуд. Африка, Америка мамлакатларида бу кўрсаткич пастроқ.

Шу муносабат билан, глобаллашув ва рақамлаштиришнинг ушбу даврида халқаро ҳамкорликсиз, айниқса, кибержиноятларни самарали олдини олиш имконсиздир.

Мамлакатларнинг ваколатли органлари ўртасида самарали ҳамкорликни шакллантириш бўйича тавсиялар ва талаблар халқаро шартноаларда ҳам, бир қатор давлатлар миллий қонунчилигининг қоидаларида ҳам белгиланади.

Жиноятчиликка қарши курашиш принциплари куч ишлатишни тақиқлаш ва куч ишлатиш таҳдидлари, халқаро низоларни тинч йўл билан ҳал қилиш, ички ишларга аралашмаслик, халқаро ҳамкорлик, давлатларнинг суверен тенглиги ва давлатлар томонидан БМТ низомида ва дўстона муносабатларга ва давлатлар ўртасидаги ҳамкорликка оид халқаро ҳуқуқ принциплари тўғрисидаги декларациясида мустаҳкамланган мажбуриятларни содиқлик билан бажариш халқаро ҳамкорликни йўлга қўйиш учун асос ҳисобланади.

¹ БМТ НЖҚКБ. Кибержиноятлар бўйича очик ҳукуматлараро экспертлар гуруҳи учун ҳисобот лойихаси. “Кибержиноятчилик муаммосини ҳар томонлама тадқиқ қилиш”. – 2013-й , 204-бет

Ўзбекистон Республикаси Жиноят процессуал кодексининг 592-моддаси, Шунингдек, жиноий иш юритиш соҳасидаги халқаро ҳамкорликни амалга оширишда ўзаро келишув тамойилини ҳам кўзда тутди.

Трансмиллий жиноятларга, шу жумладан, кибержтноятларга қарши кураш соҳасидаги кенг қамровли ва универсал ҳужжатлардан бири – БМТнинг 2000-йил 15-ноябрда қабул қилинган **Трансмиллий уюшган жиноятчиликка қарши конвенсияси**(Палермо Конвенсияси).

Ушбу Конвенсияга мувофиқ “Иштирок этувчи давлатлар ушбу Конвенсияда кўзда тутилган жиноятларга қарши кураш бўйича ҳуқуқни муҳофаза қилиш чораларининг самарадорлигини ошириш учун ўзларининг ички ҳуқуқий ва маъмuriй тизимларига мувофиқ равишда бир-бири билан яқиндан ҳамкорлик қилишади”. Ҳар бир иштирокчи давлат, хусусан, қуйидагиларга қаратилган самарали чораларни кўради:

а) бундай жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган шахсларнинг шахси, жойлашган ўрни ва фаолиятини ёки бошқа дахлдор шахсларнинг жойлашаган ўрни;

б) бундай жиноятлардан ёки бундай жиноятлар натижажисидолинган мол-мулкдан олинган даромадлар ҳаракати;

д) бундай жиноятлар содир этишда фойдаланилган ёки ишлатилиши мўлжалланган мулк, асбоб-ускуналар ёки бошқа воситаларнинг ҳаракатланиши.

Бу факт шуни англатадики, норасмий ҳамкорлик, кибержиноятларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, электрон далиллар ва хизмат кўрса тувчи провайдернинг мавжудлигини аниқлаш учун очиқ манбаларда зарур маълумотларни кидириш, маълумотларнинг хавфсизлигини таъминлаш учун сўров юбориш, Шунингдек, хизмат кўрсатувчи провайдерга тўғридантўғри сўровларни ўз ичига киритиш керак.

Ўз навбатида, шуни таъкидлаш муҳимки, хизмат кўрсатувчи провайдерлар шошилиш сўровга жавобни, асосан, бундай маълумотларнинг очилиши ўлим ёки

танага жиддий зиён етказиш хавфи билан боғлиқ бўлган ҳолат ларда жўнатади, Шунингдек, агар провайдер дарҳол жавоб бермаса бундай зарар етказилиши мумкин деб ҳисобласа. Шу муносабат билан, бундай сўровни тузишда ва юборишда зарурий маълумотлар билан боғлиқ сабабни ва жиддий зарар етказилиш эҳтимолини аниқ кўрсатиш тавсия этилади.

Шундай қилиб, Facebook сайтининг “Фавқулодда сўровлар” бўлимида ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари учун берилган маълумотларга кўра, болага бевосита хавф туғдириш, ўлим хавфи ёки танага жиддий зарар етказиш каби маълумотларни зудлик билан очишни талаб қиладиган ҳолатларда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходимлари ҳуқуқни ҳимоя қилиш органлари учун онлайн тизими орқали сўров юборишлари мумкин.²³

Хизмат кўрсатувчи провайдерлар, Шунингдек, сўралган электрон далилларни тўғридантўғри сўров орқали ихтиёрий равишда ошкор қилиши мумкин, башарти:

— фойдаланувчи розилиги олинса;

— фойдаланувчи вафот этган ва унинг яқин қариндошлари розилиги олинган ва сўралаётган давлат судининг маълумот тақдим этиш тўғрисида тегишли қарори қабул қилинса;

— хорижий ҳуқуқни муҳофаза қилиш органи, прокуратура ёки суд органининг ходими хизмат кўрсатувчи провайдерга абонент ҳақида асосий маълумот ларни тақдим этиш тўғрисида тўғридантўғри сўров юборилса².

Бошқа барча ҳолатларда, электрон далилларни фақат расмий ЎХЁС юбориш орқали олиш мумкин.

Расмий ҳамкорлик бошқа давлатга жиной ишни тергов қилишни осонлаштирадиган ҳар қандай ҳаракатларни амалга оширишни сўраб расмий ўзаро ҳуқуқий ёрдам тўғрисида сўров (ЎХЁС) юбориш орқали амалга оширилади.

² Чегаралар бўйлаб электрон далилларни сўраш бўйича амалий қўлланма. БМТ НЖҚКБ, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг терроризмга қарши кураш қўмитасининг ижроия директори ва Халқаро прокурорлар ассоциацияси.

Ушбу жараёнда икки томон иштирок этади: сўраётган давлат (электрон далиллар юзасидан ЎХЁСни юборувчи томон) ва сўралаётган давлат (ЎХЁСни бажариш ва электрон ҳужжатларни тақдим этиш учун уни қабул қилган томон).

.Ўзбекистон Республикаси Жиноятпроцессуал кодексининг 592моддасига биноан, процессуал ҳаракатларни хорижий давлат ҳудудида бажариш зарур бўлганда суд, прокурор, терговчи, суриштирувчи мазкур ҳаракатлар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ ёки ўзаролик принципи асосида хорижий давлатнинг ваколатли органи томонидан бажарилиши тўғри сида сўров киритади.

Сўров жўнатилган томоннинг ижро этувчи марказий органи билан тўғридантўғри алоқани ўрнатиш сўровнинг устуворлигини юксалтириш имкониятини оширади, чунки кириш сўровлари кўпайиб кетса, улар одатдаги тартибда кўриб чиқилади.

Зарурат туғилганида, қўшимча ҳужжатлар ва маълумотларни тақдим этиш орқали сўровни тезлаштиришга ёрдам берилади.

Марказий ҳокимият органлари билан тўғридантўғри алоқа ҳамкорликнинг норасмий каналлари орқали ўрнатилиши мумкин. Агар ваколатли орган ўзаро норасмий шаклдан фойдаланиш имкониятига эга бўлмаса ва тақдим этилган сўровнинг тахмин қилинган ижрочиси тўғрисида маълумотга эга бўлмаса, юборилган томоннинг ваколатли ходимининг бевосита алоқаларини кўрсатган ҳолда тақдим этилган ҳужжатларни олганлигини тасдиқлаш учун махсус шакл ЎХЁСга илова қилиниши керак.

Сўровнинг ижросини сўралаётган давлатнинг ваколатли органининг розилигисиз уларни бошқа талаб этилган мақсадлардан бошқалари учун тақдим этилиши мумкин эмас, ЎХЁСга жавобни жўнатган давлатнинг ваколатли органининг ёзма розилиги олинган ҳоллар бундан мустасно.

Хулоса қилиб шуни таъкидлаш керакки, ЎХЁС процедураси трансмиллий Кибержиноятларни текширишнинг масъулиятли ва муҳим босқичидир. Шу муносабат билан, ваколатли органлардан зарур электрон далилларни олиш учун барча мумкин бўлган ҳамкорлик механизмларидан фойдаланиш тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

I. Ўзбекистон республикаси конституцияси, қонунлари ва кодекслари:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, 08.12.1992 й.;
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси, 22.09.1994 й.;
3. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 22.09.1994 й.;
4. Ўзбекистон Республикасининг ЗРУ137сонли “Ахборотлаштириш ва маълумотлар узатиш соҳасида қонунга хилоф ҳаракатлар содир этганлик учун жавобгарлик кучайтирилганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида»ги Қонуни, 25.12.2007 й.;
5. Ўзбекистон Республикасининг 560Псонли “Ахборотлаштириш тўғрисида»ги Қонуни, 11.12.2003 й.;
6. Ўзбекистон Республикасининг ЗРУ547сонли “Шахсий маълумотлар тўғрисида»ги Қонуни, 02.07.2019 й.;
7. Ўзбекистон Республикасининг 439Псонли “Ахборот эркинлиги принцип лари ва кафолатлари тўғрисида»ги Қонуни, 12.12.2002 й.;
8. Ўзбекистон Республикасининг ЗРУ395сонли “Электрон ҳукумат тўғрисида»ги Қонуни, 09.12.2015 й.;
9. Ўзбекистон Республикасининг 1060ХПсонли “Электрон компьютерлар ва маълумотлар базалари учун дастурларни ҳукукий ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонуни, 06.05.1994 й.;